

Vaihto takaa tieteen tulevaisuuden

Yli puolet Helsingin yliopiston professoreista on aikanaan ollut ASLA-Fulbright-stipendiaatteina Yhdysvalloissa. Stipendiaattien opinnot ja kokemukset ovat vieneet suomalaista tiedettä eteenpäin, mutta ohjelma on vaikuttanut laajalti myös muuhun yhteiskuntaan, kirjoittaa Helsingin yliopiston kansleri **Risto Ihamuotila**.

Toisen maailmansodan jälkeen tapahtui merkittävä muutos sekä Suomessa opiskeltavien vieraiden kielten että tieteen tradition osalta. Englanti alkoi nousta tärkeimmäksi vieraaksi kieleksi.

Kun itse olin aloittanut oppikoulun, oli minun luokkani ensimmäinen, joka vuonna 1949 alkoi lukea ensimmäisenä vieraana kielenään ruotsin jälkeen englantia. Siihen asti saksa oli ollut ykköskielen asemassa. Oli muuten mielenkiintoinen yhteensattuma, että englannin kielen opiskeluni alku sattui samalla vuodelle, jolloin ASLA-järjestelmä perustettiin.

1950-luvulta lähtien englannin kieli yleistyi nopeasti ja muuttui pian tieteen valtakieleksi, jollaisena se on säilynyt ja todennäköisesti säilyy edelleenkin. Yliopistojen ja tieteen yhteydet anglosaksiselle kielialueelle ja erityisesti Yhdysvaltoihin tulivat nopeasti entistä tärkeämmiksi. Yliopistolliset kurssikirjat muuttuivat ennen pitkää valtaosin englanninkielisiksi.

Kun minä olin opintojeni loppuvaiheessa 1960-luvun alkupuolella, oli vieraskielisistä oppikirjoista ehkä puolet englanninkielisiä, mutta puolet vielä saksankielisiä. Viitensentoista vuotta myöhemmin ollessani itse jo professorina oli oppiaineeni ylimmällä tasolla vain yksi saksankielinen oppikirja.

Luokseni tuli eräänä päivänä muutama opiskelijan lähetystä kysymään, voitaisiinko tämä kirja vaihtaa englanninkieliseen. He sanoivat, etteivät he pysty ym-

Kansleri Risto Ihamuotila tapasi senaattori J. William Fulbrightin, kun tämä vieraili vaimonsa kanssa Suomessa vuonna 1992. Kuvassa vasemmalta: Harriet Mayor Fulbright, J. William Fulbright, silloinen Helsingin yliopiston rehtori Risto Ihamuotila ja Kristiina Ihamuotila.

märtämään saksankielistä tekstiä. Niinpä korvasin kirjan eräällä amerikkalaisella oppikirjalla. Tänäpäin, kun Suomi on Euroopan unionin jäsen, tarvittaisiin taas lisääntyvässä määrin myös saksan kielen taitajia.

ASLA-Fulbright on akateemista osaamista

ASLA-lyhenteen merkitys on varmaan kaikille tuttu. Sehän tarkoittaa suomeksi Amerikan Suomen lainan apurahat. Rahasto syntyi, kun Suomi ainoana maana maksoi ensimmäisen maailmansodan jälkeen Amerikalta saamansa lainan takaisin. Suomessa ASLA yhdistettiin Fulbright-vaihtojärjestelmään, jonka luoja oli senaattori J. William Fulbright. Minulla oli kunnia tavata senaattori Fulbright, kun hän vieraili Suomessa vuonna 1992.

ASLA-Fulbright -ohjelman kautta suomalaisia opiskelijoita, tutkijoita ja päätöksentekijöitä alkoi vierailla Yhdysvaltain eri yliopistoissa. Itse olin tutkijastipendiaattina New Yorkin osavaltion Cornell-yliopistossa lukuvuoden 1969-70.

ASLA-järjestelmän merkitys Suomen yliopistoelämän ja tieteen kehittämiseen

on ollut suuri, vaikkei asiaa helposti voidakaan mitata. Kun Yhdysvalloista on kehittynyt tieteen mahtimaa monine maailmankuuluine yliopistoineen, on selvää, että näissä yliopistoissa työskentely ja tieteen uusimpiin saavutuksiin tutustuminen ovat heijastuneet myös Suomen yliopistoelämään myönteisellä tavalla.

Tulevaisuuden tekijät

Tein pienen selvityksen siitä, kuinka moni Helsingin yliopiston professori oli ollut ASLA-stipendiaattina Yhdysvalloissa ennen professoriksi tulemistaan. Selvityksen ajanjakso päättyi vuoteen 1990, koska arvelin, etteivät sen jälkeen stipendiaattina olleet ole vielä voineet ehtiä professoriksi asti. Ehkä heitäkin kuitenkin jo on.

Selvitys osoitti, että yli 120 professoria oli ollut ASLA-stipendiaatteina. Luku on varsin suuri, kun ottaa huomioon, että yliopistossamme on nykyisin n. 250 varsinaista professoria. ASLA-professorit sijoittuvat varsin laajasti eri tieteenaloille.

Mielenkiintoista on, että yliopiston ylimmässä johdossa eli kanslereina ja rehtoreina on usein ollut entisiä ASLA-stipendiaatteja. Kuten jo totesin, olen itse

eräs sellainen. Myös Lauri Saxén, edeltäjäni kanslerin virassa, oli ASLA-tutkijastipendiaatti Stanfordin yliopistossa lukuvuonna 1958-59. Hänen alansa oli lääketiede, tarkemmin patologia. Myös hänen edeltäjänsä Olli Lehto tunsivat amerikkalaisen yliopistoelämän erinomaisesti oltuaan useaan otteeseen vierailevana professorina eri yliopistoissa. Hänen edeltäjänsä Ernst Palmén oli ASLA-stipendiaatti, tosin lyhyemmässä visitor programmessa vuosina 1976-77.

1960-luvun kanslereista ASLA-stipendiaatteja olivat Paavo Ravila ja yliopistomme tämän vuosisadan ehkä tunnetuin johtohahmo Edwin Linkomies, joka oli sodan aikana Suomen pääministerinä.

Tämä ei kuitenkaan ole vain Helsingin yliopistoon liittyvä piirre, vaan myös muiden yliopistojen johdossa on ollut entisiä ASLA-stipendiaatteja.

Helsingin kauppakorkeakoulun rehtori Eero Kasanen oli graduate student Harvardin School of Business Administrationissa lukuvuoden 1981-82. Myös hänen edeltäjänsä Veikko Jääskeläinen oli ASLA-stipendiaatti, samoin kuin hänen edeltäjänsä Arvi Leponiemi ja vielä hänenkin edeltäjänsä Fedi Vaivio.

Jyväskylän yliopiston rehtori Aino Sallinen oli graduate studentina Floridan valtionyliopistossa lukuvuonna 1982-83 ja sen jälkeen tutkijastipendiaattina useissa yliopistoissa. Hänen edeltäjänsä rehtori Martti Takala oli hänkin ASLA-stipendiaatti, samoin kuin hänen edeltäjänsä Kalevi Heinilä. Myös Turun yliopiston nykyinen rehtori Keijo Virtanen on ollut ASLA-stipendiaattina samoin kuin aikaisempi rehtori Arne Rousi.

Mistä sitten johtuu ASLA-stipendiaattien nousu Suomen yliopistojen johtotehtäviin? Lieneekö syynä se, että Amerikan yliopisto-opiskelun ja tutkijatyöskentelyn olennaisia piirteitä ovat ekstroverttisyys, rohkea argumentointi ja päämäärätietoisuus.

Tiedettä Atlantin takaa

Onko ASLA-stipendeillä ollut vaikutusta tieteelliseen tasoon Suomessa? Tähän kysymykseen on luonnollisesti vaikea antaa selvää vastausta, mutta jotain viitteitä asiasta voidaan kyllä esittää.

Helsingin yliopistossa on tämän vuoden aikana toteutettu kaikkien tieteenalo-

“Tieto ja osaaminen ovat tulevaisuuden tärkein voimavara. Erityisesti Suomen kaltaisessa pienessä maassa niillä on keskeinen merkitys.”

jen ja laitosten tutkimustoiminnan arviointi kansainvälisten asiantuntijaryhmien avulla.

Korkeimman mahdollisen pistemäärän saavutti 17 laitosta tai tieteenalaa. Yhdeksässä niistä laitoksen esimies tai muu professori oli opiskellut tai tutkinut Yhdysvalloissa ASLA-stipendin turvin. Nämä yksiköt olivat eksegeetikka, filosofia, englannin kieli, musiikkiteide, psykologia, tietojenkäsittelytiede, metsäekologia sekä matematiikka, jossa peräti kolme professoria on entisiä Asloja.

Mainittakoon, että professori Risto Näätänen psykologian laitokselta sai viime vuonna kaikkien aikojen ensimmäisen valtion tiedepalkinnon. Hän oli tutkijastipendiaattina Kalifornian yliopistossa lukuvuoden 1965-66.

Tämän selvityksen perusteella tekee ainakin mieli väittää, että opinnot ja kokemukset Amerikassa ovat vieneet suomalaista tiedettä eteenpäin.

Omalla kohdallani sattui seuraavaa: Muutama kuukausi sen jälkeen, kun stipendiaattikauteni Yhdysvalloissa oli päätynyt, julistettiin tieteenalani maatalous-ekonomian professorin virka haettavaksi. Olin tuolloin 32-vuotias ja yli kymmenen vuotta nuorempi kuin kukaan muu hakijoista. Olin kuitenkin saanut Amerikassa sellaista oppia, jota muilla ei ollut ja käyttänyt eräissä tutkimuksissani aivan uudenlaista metodiikkaa.

Tästä syystä viran asiantuntijat nostivat minut ykkössijalle, vaikkei julkaisujen lukumäärä sinänsä voinut niin nuorella miehellä kovin suuri olla. Ilman Amerikassa vietettyä vuotta en siten olisi myöskään voinut koskaan nousta yliopiston johtosemiin.

Stipendiaattivaihto on menestystekijä

ASLA-stipendijärjestelmä on vaikuttanut myös laajalti muuhun suomalaiseen yhteiskuntaan. Tämä on nähtävissä sekä valtiollisilla että eräillä muilla tasoilla.

Nykyinen pääministerimme Paavo Lipponen on ollut ASLA-stipendiaatti samoin kuin neljä vuotta pääministerinä 1980-90 lukujen vaihteissa ollut valtio-

neuvos Harri Holkeri. Aikaisemmista pääministereistä Keijo Liinamaa, Rafael Paasio, Martti Miettunen ja jo aikaisemmin mainitsemani Edwin Linkomies ovat vierailleet ASLA-stipendin turvin Yhdysvalloissa.

Samaan korkean tason kategoriaan on syytä lukea herrat Max Jakobson ja Aatos Erkko. Kolme peräkkäistä Helsingin kaupungin ylipormestaria – Lauri Aho, Teuvo Aura ja Raimo Ilaskivi – oli aikanaan ASLA-stipendiaattina. Muitakin esimerkkejä voisi vielä esittää, yhtenä tunnetuin yritysjohtajamme Jorma Ollila.

Näköalapaikkoja tieteen tulevaisuuteen

Tämän lyhyen katsauksen perusteella uskaltaisin väittää, että ASLA-stipendijärjestelmän luomisella oli todella tärkeät ja kauaskantoiset seuraukset Suomen eri alojen kehittämiseen.

Ehkä kaikkein voimakkaimmin tämä on näkynyt tieteen ja yliopiston piirissä. Tämä onkin tärkeintä, koska tieto ja osaaminen ovat tulevaisuuden tärkein voimavara. Erityisesti Suomen kaltaisessa pienessä maassa niillä on keskeinen merkitys.

Viime aikoina on ollut tyypillistä, että joillakin tieteenaloilla on voinut tapahtua merkittäviä läpimurtoja. Näin on käynyt 1980-luvulla elektronikassa ja juuri nyt biotekniikassa. Seuraavaa läpimurtoa emme ehkä vielä tiedä, mutta se voi tapahtua yhtä hyvin jonkin humanistisen tieteen alueella. Suomen pienen tiedeyhteisön kannalta olisi tärkeää, että jonkin tieteenalan läpimurtoaikana voisimme keskittää ASLA-stipendejä juuri tällaisen alan tutkijoille ja koulutettaville.

Toinen tieteen kehitykselle tyypillinen piirre näyttää olevan ongelmakeskeisen tiedeidenvälisen tutkimuksen lisääntyminen. Se edellyttää tutkijoilta entistä enemmän kykyä tiimityöskentelyyn muiden alojen tutkijoiden kanssa. Tällaisten tiimien lähettäminen vaikkapa lyhyeksi aikaa Yhdysvaltoihin tutustumaan vastaavaan työskentelyyn sikäläisissä yliopistoissa voisi olla Suomen tieteen kannalta varsin hedelmällistä.

Artikkeli perustuu kansleri Risto Ihamuotilan puheeseen ASLA-Fulbright -ohjelman 50-vuotisjublassa Helsingin yliopistolla viime vuoden marraskuussa.